

PROSVETNI DEL

VALENTIN MENCINGER: LEOPOLD
GROF LAMBERG (1746).

PORTRET.

FR. STELĚ.

(Povodom zgodovinske razstave portretnega slikarstva na Slovenskem.)

Vsiljuje se nam misel, da se umetnost začenja pri človeku in da bi moral biti portret, podoba, posnetek njegove realne in individualne slike stalna naloga vseh umetniških pokretov v zgodovini. Zgodovina umetnosti pa nas prav kmalu pouči, da ni tako in da se portretna umetnost razvija samo v gotovih, duševno določno opredeljenih dobah in celo odvisno od gotovih predpogojev materialnega značaja.

Res je sicer, da je, kolikor nam dosedaj daje vpogleda prazgodovinska veda v razvoj in postanek umetnosti, zelo izrazit realizem koncem starejše kamenite dobe najstarejša faza umet-

nostnega razvoja. Vendar pa nas poznanje naslednjih stopenj poučuje, da ni vodil logično k postanku portreta v današnjem zmislu, ampak da je bilo treba še ogromnega napredka v duhovni kulturi, psihološkem pojmovanju in vrednotenju življenja in pojavov, da se je uveljavila podoba človeka kot individua.

Preden pogledamo v zgodovino umetnosti z ozirom na vlogo portreta v nji, pa je nujno, da si najprej opredelimo njegov cilj, njegovo bistvo.

Portret že a priori predstavlja realistično umetniško nalogo. Upodobi naj resnične poteze človeka, ki ga slika, poda naj, kar se da resnično, njegovo podobo in ne pojma ali medle podobe po spominu. Zunanje komponente portreta so obraz, pogled, nastop, kretnje, in če jih razširimo, še milje upodobljenega. Njim se pridruži kot posebno važna naloga, izraziti s temi zunanjimi vidnimi ali otipljivimi sredstvi dušo portretiranega, kvaliteto njegovega značaja in položaja, utelesiti odsev njegove volje, podati ga z eno besedo kot doživetje, kot oseben, z notranjim življenjem prepojen pojav.

Portret torej ni mehanična naloga upodablja-joče umetnosti, ampak resna, težavna, upodablja-joča kapaciteto umetnika izredno natezajoča naloga. Portret moremo nazvati naravno preiskusni kamen, kjer se kapaciteta in kvaliteta upodablja-joče osebnosti posebno nevarljivo pokaže. Sorodna sta mu v tem oziru pokrajina in tihožitje, a ga ne dosežata. Dober portret je neprecenljiv dokument za portretiranca in portretujočega in neizčrpna zakladnica študija davno umrlih ljudi. Če bi naloga portreta ne bila tako resna, če bi njegova vsebina ne bila tako osebna, bi bil moral portret kot stroka oblikovne umetnosti prenehati z onim dnem, ko je postala fotografija zmožna, na najbolj rafiniran način mehanično posneti popolno človekovo podobo in jo opremiti celo z nekim zunanjim razpoloženskim obeležjem. Opažamo pa ravno nasprotno, da fotografija portreta ni onemogočila kakor ni onemogočila pokrajine, ampak se je ravno novejša doba še bolj poglobila v njegovo bistvo, si njegovo nalogo še bolj komplicirala, ker ga je popolnoma koncentrirala na doživetje človeka kot z dušo prepojene materije ter si, kakor v ekspresionizmu, stavila cilj, oblikovati ga iz njegovega bista ven naravnost proti njegovi uborni, včasih glede notranjega življenja tako malo izraziti obliki.

Že po ti opredelitvi naloge portreta je jasno, da ga niso mogle vse kulturne dobe enako vpoštovati. Oblikovno je portret realistična, lahko tudi naravnost naturalistična naloga, zato je razumljivo, da so predpogoji za portret dani tam, kjer je razvit čut za realnost stvari, posebno pa v dobah, ki so humanistično usmerjene, ki negujejo človekovo individualnost, skrbje za telesno kulturo in so torej usmerjene na naj-